

Rädsla för beröring

Många idrottslärare är rädda för att fysisk beröring ska leda till anklagelser om sexuellt ofredande. Det får konsekvenser för både elevernas inläring och lärarnas arbetssituation. Barn och ungdomar ska skyddas från övergrepp, men beröringskräck bland vuxna är inte lösningen.

Marie Öhman
Biträdande professor i
idrottsvetenskap
Institutionen för hälso-
vetenskap och medicin
Örebro universitet

UPPMÄRKSAMMADE FALL av övergrepp mot barn i skolor och idrottsföreningar under senare år har skapat en oro över fysisk beröring mellan barn och vuxna. Min forskning fokuserar på om och hur idrottslärares arbete påverkas av den allmänna debatten om fysisk beröring mellan barn och vuxna i sammanhang utanför familjen.

Intresset för dessa frågor väcktes för några år sedan då jag undervisade idrottslärarstudenter i gymnastik. Vi jobbade med övningar som handstående och volter på trampett och framför allt hur man "passar", det vill säga tar emot en elev om något går fel på dessa övningar.

När vi samlades i slutet av lektionen sa en av studenterna: "Jag tänker inte göra något av detta när jag kommer ut och arbetar som idrottslärare." "Varför då?" frågade jag. Studenten svarade: "Man kan inte ta i eleverna nuförtiden, då tror dom att man är en snuskubbe eller pedofil."

Skydda barn från risker

I ett flertal länder har organisationer som arbetar med barn och ungdomar utarbetat en rad åtgärder i syfte att skydda barn från olika risker och våldshandlingar. För att skapa säkra miljöer för barn och ungdomar har organisationerna bland annat författat en rad policydokument. Dessa dokument innehåller ofta riktlinjer för lämpliga och olämpliga beteenden när det gäller interaktionen mellan vuxna och barn.

Vissa dokument förespråkar en mycket

återhållsam användning av fysisk kontakt. Ett exempel är scoutrörelsens *Child Protection Tool Kit* som råder ledare att röra barnen så lite som möjligt. Där står att: "Där fysisk kontakt är oundviklig, se till att en annan vuxen är närvarande." Och: "När ett barn är upprörd, försök att hitta sätt att ge tröst och stöd utan onödigt eller överdriven fysisk kontakt."⁽¹⁾

No-touching

I Storbritannien, Australien och USA har det blivit näst intill omöjligt för lärare och tränare att röra vid barn och ungdomar och flera forskare menar att det har utvecklats en "no-touching"-kultur.

I Storbritannien finns exempelvis regler om att lärare inte ska ha händerna under vattnet när de hjälper barn att lära sig simma. De får heller inte vara ensamma om de ska ta hand om en elev som har skadat sig och behöver plåstras om.

Forskare i andra länder framhåller att arbetet med att skapa trygga och riskfria miljöer för såväl tränare och idrottsutövare som för elever och lärare har blivit ett dominerande inslag i idrottens och skolans vardag (2-5). Även om det i de flesta länder inte är olagligt att röra barn och ungdomar, visar forskningen tränares och lärares tilltagande osäkerhet när det gäller fysisk kontakt (6,7).

Forskaren Simon Fletcher identifierar exempelvis en växande oro bland idrottslärare i England, som anser att deras arbete har blivit riskfyllt. Lärarna

försöker alltid undvika situationer som skulle kunna leda till någon form av anklagelse om övergrepp (8).

Fysisk kontakt mellan barn och vuxna i sammanhang utanför familjen har alltså kommit att betraktats som ett möjligt hot mot barns säkerhet: att röra ett barn har blivit ett riskbeteende. Är Sverige på väg åt samma håll och hur ska skolan i sådana fall förhålla sig till det?

I min undersökning har jag gjort textanalyser av olika policydokument och observerat 25 idrottslektioner (9). Vidare har jag intervjuat 23 idrottslärare (10 kvinnor och 13 män). I intervjuerna har de övergripande frågorna handlat om i vilka pedagogiska situationer lärarna anser att det är nödvändigt med fysisk beröring och i vilka situationer de själva använder fysisk beröring. Har de blivit påverkade av debatten om "no-touching" och finns det en beröringskräck hos lärarna?

Lever i ett dilemma

Resultatet från intervjuerna visar en komplex bild. För några få lärare är

beröringsfrågan inte ett stort problem medan andra helt undviker fysisk beröring. Majoriteten av lärarna är försiktiga, "på sin vakt" och är väl medvetna om riskerna. Den huvudsakliga oron är rädslan för att bli anklagad för sexuellt ofredande. "Att få ett rykte om sig att vara en som tafsar på eleverna skulle vara det värsta som kunde hända mig", säger en av lärarna.

Medvetenheten om riskerna har gjort att många lärare utarbetat olika strategier för att inte misstolkas. Lärare berättar att de inte längre tar i eleverna med öppen hand. De knyter handen, när de rör eleverna. En knuten näve kan inte tolkas som en smekning på samma sätt som en öppen hand kan göra.

Andra beskriver att de är vaksamma på var de tittar: "Jag är jättenoga med vart jag har blicken. När vi har simning tittar jag mest över deras huvuden, blicken i taket liksom." En annan lärare säger: "När jag går förbi omklädningsrummet så har jag alltid blicken ner i golvet. Om dörren till omklädningsrummet är öppen så tar

Lärarna tycker att fysisk kontakt är viktigt för att skapa ett gott inlärningsklimat. Foto: Petter Arvidson, Bildbyrå

jag en annan väg till idrottshallen. Jag går ut och går runt byggnaden.”

Omklädningsrummet är ett återkommande tema. Några kvinnliga lärare säger att de kan gå in i flickornas omklädningsrum, men de flesta lärare undviker omklädningsrummen helt och hållet. Här råder största försiktighet och en manlig lärare uttrycker: ”Tjejerna skulle kunna slå ihjäl varandra därinne, men jag skulle ändå aldrig gå in där.”

Vårt att notera är att både de manliga och kvinnliga lärarna är medvetna om riskerna och är försiktiga i vissa situationer, men de manliga idrottlärarna känner sig mer utsatta och bär på en större rädsla än de kvinnliga lärarna.

Även om de flesta lärare antar vissa försiktighetsåtgärder och känner oro över eventuella anklagelser, upplever de inte samma desperata beröringsskräck som tidigare forskning har visat i andra länder. De tycker att det är viktigt och nödvändigt med fysisk beröring i det pedagogiska arbetet och en lärare uttrycker: ”Man lever i ett dilemma, men jag skulle inte kunna utföra mitt arbete om jag inte fick ta i eleverna.”

Beröring är nödvändigt

På frågan om när lärarna använder fysisk beröring i undervisningen framträder tre huvudsakliga teman: Fysisk beröring som en förutsättning för ett visst ämnesinnehåll och för elevers lärande, fysisk beröring som ett sätt att skapa ett bra inlärningsklimat och fysisk beröring i termer av medmännisklighet och omsorg.

Nödvändigheten av fysisk beröring varierar beroende på aktivitet. Som exempel där beröring behövs nämner lärarna: gymnastik, dans, kondition och styrketräning, skridskoåkning, simning (livräddning) och vissa par- och samarbetsövningar.

I gymnastik behöver lärarna till exempel ibland ta emot eleven: ”Man måste ju passa på vissa övningar. Det handlar om att förhindra skador, om säkerhet. Vissa övningar är ju riskfyllda, som exempelvis volt på trampett, eller övningar i räck och ringar. Undvika nack- och ryggsador helt enkelt.”

Det handlar också om att ”bana in” vissa rörelser. Lärarna rör vid eleverna för

att rätta till och korrigera själva rörelsen. De klappar eller puttar på vissa kroppsdelar eller någon specifik muskel och säger: ”Det ska kännas här!” Det gäller i många typer av aktiviteter men i synnerhet gymnastik och styrketräning. Lärarna framhåller att många elever inte alltid förstår verbala instruktioner och behöver den fysiska beröringen för att kunna känna sina muskler och var de har sina armar och ben.

Lärarna talar om värdet av fysisk kontakt för att kunna skapa ett gott inlärningsklimat. De menar att arbetet som pedagog innebär både ett professionellt och ett medmänniskt möte. Fysisk kontakt bidrar till att skapa en personlig relation och ett klimat av respekt och tolerans.

Naturlig kommunikation

Vissa lärare menar att fysisk beröring är en naturlig form av social interaktion, ett sätt att kommunicera som kan möjliggöra goda relationer: ”Mitt sätt att arbeta består av fysisk kontakt för att skapa bättre inlärningsituationer. Det handlar om att skapa en naturlig vardagsberöring, det är så vi möter varandra.”

Lärarna framhåller att skolämnet idrott och hälsa är ett ämne där kropp och rörelse är centralt. Det gör att fysisk beröring ses som särskilt viktigt. En klapp på axeln eller en ”high five” bidrar till att skapa en gynnsam inlärningsmiljö, som kan främja elevernas utveckling och lärande. Eller som en lärare uttrycker det: ”Det är viktigt att bygga upp ett klimat där det handlar om undervisning, alltså fysisk beröring för lärandets skull, inte för att bara ta i dom.”

Många lärare talar också om fysisk beröring som en social nödvändighet i ett samhälle där människor lever tillsammans. De menar att skolan har en viktig roll att fylla i det att fysisk interaktion är en del av att vara medmänniska.

En lärare säger: ”Jag vill försvara det taktila, det är hälsobringande, det skapar trygghet, människor dör utan beröring och relationer. Skolan kan ta sin roll här, genom fysisk beröring blir vi mindre rädda för varandra. Ta i varandra, utan tvång, mer spontant, då skulle alla må bättre. Att ta vara på möjligheten till beröring och fysisk kontakt. Vårt ämne har ju alla förutsättningar för det. Men jag aktar mig för att kramas. Jag är rädd för hur det ska tolkas.”

Elever söker kontakt

Viktigt att poängtera är att det inte bara är lärarna som tar initiativ till någon form av fysisk kontakt under lektionerna. De flesta lärare beskriver att vissa elever har det trassligt hemma och söker kontakt, vill sitta nära, hålla handen eller kramas. De beskriver att en del elever är väldigt fysiska, vilket ibland blir svårt att hantera.

Lärarna frågar sig om det är oprofessionellt att ge en kram till ett barn som behöver tröstas, eller är det oprofessionellt att inte ge en kram? En lärare undrar: "Ska jag putta bort eleverna och hålla dom på ett säkert avstånd? Tyvärr, ingen kram!" Lärarna är bekymrade över de signaler som skickas ut om de avstår från att ge en hjälpsam hand.

"I Storbritannien, Australien och USA har det blivit näst intill omöjligt för lärare och tränare att röra vid barn och ungdomar."

Flertalet lärare är övertygade om vikten av fysisk beröring i såväl inlärningssituationer som i medmänskliga möten. Men övertygelsen krockar många gånger med hur den fysiska beröringen kan komma att tolkas. Det finns en oro i samband med fysisk beröring, men det skulle vara mer bekymmersamt om de aldrig fick ta i eleverna.

Eller som en lärare säger: "Det är ju inga maskiner vi jobbar med. Att visa ömhet, att bemöta någon som inte mår bra, då är en klapp på axeln viktig. Tänk att inte få en kram om man är ledsen."

Vad gör vi nu då?

Min forskning handlar framför allt om att synliggöra, kritiskt granska och diskutera konsekvenser av olika fenomen i samhället. Det är emellertid svårare att komma med lösningar om hur det borde vara, även om frågan "vad gör vi nu då?" framstår som relevant i sammanhanget. Det finns förstås inga givna svar och enkla tips skulle bara trivialisera frågan.

Vi borde dock kunna hitta en balans. Att skyddas från olika former av övergrepp är självklart en mänsklig rättighet för barn och ungdomar, och jag tror att det är nödvändigt att fortsätta arbeta med utvecklingen av olika barnrättsfrågor.

Men, vi behöver också utmana tankarna om vad ett barnskyddsperspektiv innebär (10). Är ett avfärdande av fysisk beröring det bästa sättet att skapa trygga miljöer och är avsaknaden av fysisk kontakt det bästa för eleven? Att förhindra fysisk beröring i samband med lärandesituationer och i medmänskliga möten bidrar inte alltid till något gott för eleverna. Och vilket samhälle skapas om beröring är tabu och vuxna känner en rädsla över att ta i barn?

Jag ser inte några fördelar med att skapa rädslor hos lärare som inte har någon avsikt att trakassera barn. Lärare och ledare i föreningar gör oftast goda saker och har goda avsikter. Vi kommer inte att hindra människor från att göra dåliga saker genom att hindra goda människor från att göra bra saker.

Frågan om fysisk beröring är extra aktuell i skolämnet idrott och hälsa där mycket av undervisningen och verksamheten bygger på kroppsrörelser. Det är viktigt att börja prata om vad bra fysisk beröring innebär. Därför borde beröringsproblematiken vara ett obligatoriskt inslag i lärarutbildningen.

Referenser

1. World Organization of the Scout Movement. Child Protection Tool Kit. 2007.
2. Piper, H. & Smith, H. British Educational Research Journal. 2003. 29, 6:879-894.
3. Jones, A. British Journal of Sociology of Education. 2004. 25(1), 53-66.
4. Johnson, R.T. Training 'safe' bodies in an era of child panic. American Education Research Association Meeting. 2012.
5. Piper, H. mfl. Sport, Education and Society. 2013. 18(5), 575-582.
6. Piper, H. mfl. Sport, Education and Society. 2013. 18,5:583-598.
7. Piper, H. Touch in Sports Coaching and Physical Education. 2015.
8. Fletcher, S. Sport, Education and Society. 2013. 18,5:694-709.
9. Öhman, M. & Grundberg Sandell, C. I: H. Piper (red): Touch in Sports Coaching and Physical Education. 2014.
10. Öhman, M. & Quennerstedt, A. (kommande). Questioning the No-Touch Discourse in Physical Education from a Children's Rights Perspective. Sport, Education and Society.

Kontakt

marie.ohman@oru.se

PRENUMERERA på CIF:s nyhetsbrev!

E-posta till:
marie.broholmer@gih.se

Gör idrotten någon nytta?
Nu är det hög tid att anmäla sig till konferensen Idrott & samhällsnytta 23-24 maj i Göteborg. Möt föreläsare för idrotten, politiken och den akademiska världen för samtal om idrottens förhållande till samhället. Lysna på bland annat Ulf Björkelid, Jonid Hovden och Johan R. Nordberg.
[Läs program och anmäl till konferensen](#)

Forskarna kritiserar idrottslyftet
Forskare från hela landet har granskat regeringens miljardsatsning på unga. I årets första nummer av Svensk Idrottsforskning riktar de kritik mot att idrottslyftet inte lyckats locka nya grupper till idrotten och pekar på stora brister i jämställdhets- och jämlikhetsarbetet. Men helt klart har pengarna också varit till nytta för utvecklingen av barn- och ungdomsidrotten.
[Läs om Idrottslyftet i Svensk Idrottsforskning](#)

Prenumerera på Svensk Idrottsforskning
120 år har tidningen Svensk Idrottsforskning informerat om det senaste från forskarvärlden. För 200 kr får du en årsprenumerationsbeställning.
[Till prenumerationsbeställning](#)